

CAPÍTOL VIII:

L'ÈTICA DEL GÈNERE HUMÀ A PARTIR DE “ESCRITORES DE LA LIBERTAD”

Graça Costa, Nerea Aller i Montse Gonzàlez

Títol i títol original: *Escritores de la libertad* (també

Diarios de la Calle)/ *Freedom Writers*

Direcció: Richard LaGravenese

Producció: Danny DeVito, Michael Shamberg i Stacey Sher

Any de producció: 2007

Durada: 123 min.

Guió: Richard LaGravenese (basat en el llibre: *Freedom Writers* d'Erin Gruwell)

Fotografia: Jim Denault

Muntatge: David Moritz

Disseny de Producció: Laurence Bennett

Música: Mark Isham, William, Mary Ramos

Intèrprets: Hilary Swank, Patrick Dempsey, Scott Glenn, Imelda Staunton, April L. Hernandez, Mario, Jason Finn, Hunter Parrish.

Editora o distribuïdora: Paramount Pictures/ MTV Films/ Jersey Films

Web: <http://www.freedomwriters.com/>

FITXA TÈCNICA

A) OBSERVAR I COMPRENDRE

Escritores de la libertad és una pel·lícula inspirada en una història real, tracta del fracàs escolar i l'exclusió social, cultural i política que pateix un grup d'estudiants, amb un context socioeconòmic baix, d'un institut de Long Beach (Califòrnia). La pel·lícula va ser llançada en el 2007, però el veritable context dels “escriptors de la llibertat” és a mitjans dels anys 90.

La pel·lícula és una reflexió sobre el tractament a la diversitat a partir de la construcció d'històries de vida com a estratègia didàctica de respecte i valoració als universos culturals d'alumnes marginats.

Després d'uns dies de classe en el nou curs, la professora novell Gruwell i els seus estudiants entren en un debat sobre el racisme en què compara la caricatura d'un alumne negre amb grans llavis, dibuixada per un altre estudiant, amb les caricatures de jueus amb grans nassos dels Nazis. Aleshores la professora decideix emportar-se la classe a una visita al Museu de la Tolerància de Los Angeles, per a mostrar-los les conseqüències de l'holocaust.

Un dels llibres que llegeixen els alumnes es el Diari d'Ana Frank, després del qual decideixen recaptar diners per invitar a Miep Gies, amiga de la família Frank, a que doni una conferència sobre l'holocaust. A més, els estudiants coneixen a quatre supervivents de l'holocaust, alguns d'Auschwitz (interpretats per autèntics supervivents), en un sopar organitzat per la professora Gruwell.

Ella fa arribar als estudiants diaris, per tal que els prenguin com exemple i escriguin sobre notícies passades, presents o futures de les seves vides. Quan aquesta llegeix allò que els alumnes han escrit es queda meravellada per la qualitat i el transfons de les escriptures. Els estudiants es van convertint en "escriptors per a la llibertat". Per això, la professora decideix publicar un llibre amb la recopilació d'aquests articles. *The Freedom Writers Diary* va ser editat realment l'any 1999.

B) RELACIONAR I REFLEXIONAR

Escritores de la libertad, tot i seguir un argument poc insòlit on una professora que valora i intenta canviar la trajectòria de vida dels seus estudiants (*Mentes peligrosas*, *El sustituto*, *Semilla de Maldad*, entre d'altres), planteja una perspectiva metodològica d'inclusió i respecte a la diversitat a partir de la realització de diaris personals com instrument per a la reflexió, la introspecció i la millora individual.

Aquesta pel·lícula fa una comparació entre l'holocaust i els conflictes ètnics d'avui dia per a intentar a través de la Història i les experiències personals demostrar que els éssers humans tenen característiques comunes i sensacions semblants. Utilitza aquest raonament per generar un ambient de respecte i col·laboració entre els alumnes. D'aquesta forma la pel·lícula aporta la idea que les interaccions entre individus produeixen la societat i aquesta retroalimenta els individus.

Un educador amb expectatives positives sobre els seus alumnes proposa canvis per aconseguir reorientar la vida de l'alumnat i generar una valoració positiva de la seva autoestima. Aquest argument crea sentiments d'esperança en l'educació, despertant la consciència de la necessitat de comprendre i escoltar les minories per crear les bases per a un aprenentatge democràtic. A més, aquest tipus d'històries reforcen la idea que la innovació educativa i la millora de les

persones és possible, malgrat estar envoltat d'agents que intenten revocar i enfonsar aquestes esperances.

A partir d'aquesta reflexió, hem interpretat i relacionat l'argument i algunes escenes en funció de la temàtica d'aquesta Setmana de Cinema Formatiu:

Una escena que podríem relacionar amb l'ètica és la de l'activitat de la línia al mig de classe que porta a terme la professora. Amb això els alumnes se n'adonen que la majoria han viscut els mateixos casos, els hi agraden les mateixes coses, etc. A més, amb altres dinàmiques aprenen a valorar i respectar tothom, siguin de la raça que siguin, vinguin d'on vinguin. Amb això els hi proposa fer un canvi en tots ells: deixar d'odiar-se sense conèixer realment i comprendre les situacions dels altres.

Per altra banda, quan la professora fa preguntes als alumnes sobre les bandes, què pensen, les activitats que fan, entre d'altres, s'estan coneixent interiorment a si mateixos; aprenen d'allò que fan el dia a dia, se n'adonen que hi ha coses que no fan bé, que només ho fan per seguir el rol general "dels seus" i realment no senten moltes coses. Aquest és el cas de l'alumna que té el judici: al final aconsegueix dir la veritat encara que sap que perjudicarà "als seus", però ha triat l'opció correcta. A partir de tenir les classes amb aquesta docent hi ha molts alumnes que canvien la seva forma de pensar i de fer les coses. D'ara en endavant valoraran els altres i es valoraran ells mateixos ja que han après a respectar i a respectar-se. Al mateix temps, la professora també descobreix coses d'ella: se n'adonarà que és més important per a ella la seva classe que no el seu marit. Ho donarà tot pels alumnes deixant de banda, sense dubtar-ho, la seva vida personal.

Les escenes dels dinars amb persones que han tingut una importància en el passat, la visita al museu de la Tolerància, la lectura del llibre d'Anna Frank, etc. ajuden a que els alumnes coneguin moltes coses que abans no sabien. La professora els fa veure que de vegades s'estan comportant de la mateixa manera que en un passat: per exemple al comparar la caricatura d'un jueu amb el nas gros, i el dibuix que fa un alumne d'un negre amb els llavis molt gruixuts. Tot això els fa reflexionar sobre qui són i en què es poden convertir.

Durant tota la pel·lícula els personatges estan plens d'incerteses: l'alumna que no sap què pot passar en el judici, si ha de dir la veritat o defensar "els seus"; la professora des del començament no sap com pot acabar tota aquesta història, si serà capaç de fer un bon treball o no; els propis alumnes arriben a un moment que no saben qui són o quin és el bon camí; la continuació dels seus vincles, etc. Davant tota aquesta incertesa el què fan tots és lluitar i amb esforç i ganes aconsegueixen tots el que volen.

Per altra banda, cal destacar el paper de la comprensió en la pel·lícula. A partir de la comprensió s'aconsegueixen moltes coses. Des del principi la professora comprèn la situació dels alumnes (després de conèixer-los) i per això es motiva, els compra llibres, organitza sortides, sopars, etc. Els alumnes es comencen a respectar els uns als altres a partir d'allò que han après a comprendre.

El què veu la professora en aquests alumnes és que no tenen il·lusió per res, que d'aquesta manera no aprendran gran cosa. Per tant, el primer objectiu que es planteja és crear en ells una il·lusió. Per això, els hi compra llibres nous perquè vegin que confia en ells i això provoca que els alumnes llegeixin amb moltes ganes. És la primera professora que aconsegueix que els alumnes vagin a classe il·lusionats.

La professora ha aconseguit relacionar les seves pròpies històries amb la història passada, han après a partir de valors, i a més han superat tots els continguts del curs.

C) APLICAR A NIVELL DIDÀCTIC

L'obra cinematogràfica *Escritores de la Libertad* ofereix l'oportunitat de treballar una àmplia varietat de temes dins del camp de la didàctica, tant en l'educació formal com la no formal. A continuació presentarem alguns del temes que es podrien tractar.

Paper de l'escola

L'activitat pedagògica que es desenvolupa dins de l'escola no és neutra ni tampoc és aliena a tot allò que succeeix fora del seu àmbit. Tot i així, l'educació no es dona de forma desinteressada, sinó al contrari, és vista com una construcció i reconstrucció continua de significats d'una realitat determinada, preveient l'acció de l'home sobre la mateixa. Aquesta acció pot estar determinada per la creença fatalista de la causalitat i, per tant, exempta d'anàlisi una vegada que es presenta de forma estàtica, immutable i determinada, o pot ser motivada per la creença de que la casualitat està sotmesa al seu anàlisi. Per tant, la seva acció i reflexió poden modificar-la, relativitzar-la, transformar-la (Freire, 1998).

En aquest sentit, els alumnes, a més d'aprendre els coneixements i les informacions necessaris per la convivència en societat, aprenen també a ser persones. Així mateix, l'educació com funció humanitzadora haurà de contribuir en el procés de formació i transformació d'actituds, valors, normes i comportaments per la convivència social.

Els alumnes són els subjectes d'aprenentatge i subjectes de la cultura i per consegüent, l'espai de saber/poder, denominat escola, haurà de ser entès com un lloc potencial de debats,

conflictes i lluites entorn a patrons culturals; un escenari privilegiat per la reinvençió de la cultura i la negociació en torn a signes i significats.

Així doncs, la realitat curricular és plural, conflictiva, tensionada, heurística i endemés exigeix del professional docent la interpretació, l'anàlisi i l'acció en situacions úniques, singulars i específiques, que no hi caben en un "llibre de receptes".

En aquest sentit, *Escritores de la libertad* ens permet discutir i analitzar la funció social de l'escola, la seva relació amb l'entorn, la necessitat de contextualitzar els continguts, la influència de representacions i expectatives del mestres i els alumnes en el seu esdevenir; a més de treballar models didàctics d'interacció a l'aula que valorin i respectin els diferents universos culturals.

La construcció del coneixement escolar: currículum oficial/currículum real

El professor no és un instrumentista, és a dir, un tècnic de l'escola que exerceix els dictàmens de la política oficial; un tècnic buròcrata que prepara "receptes" d'ensenyament i aprenentatge; un executor d'estratègies didàctiques; un professional format a partir d'una pedagogia pura i dura dins de l'abordatge tècnico-lineal, en el qual, el procés de formació docent està vist com un entrenament i l'actuació docent com un procediment de repetició de teories dictades per les jerarquies de l'escola.

El professor és un gestor i executor d'activitats, un professional encarregat de seleccionar, organitzar i avaluar els coneixements, contextos i valors. Per tant, les activitats pedagògiques de ensenyament-aprenentatge han de ser vistes no com quelcom que es pot definir a priori i aplicar-se com una fórmula, sinó com quelcom construït gradualment, ja que impliquen subjectivitats, nivells de desenvolupament cognitiu, perspectives culturals, etc (Dos Santos Costa, 2009).

Segons Sacristán (1998), el professor és un element de primer ordre en el procés d'elaboració i concreció del currículum. Per això, aquesta "distribució" del currículum no pot ser presa simplement com alguna cosa pragmàtica a causa que el programa es basa en una seqüència d'accions predeterminades. Aquesta seqüència, en general, funciona en circumstàncies que permeten realitzar-la, però si no són favorables les circumstàncies, el programa fracassa. En conseqüència, el currículum es configura com un moviment que és, per excel·lència, tens i conflictiu.

Per consegüent, encara que la professora d'aquest film havia plantejat un programa per treballar l'assignatura de literatura, no va poder concretitzar-ho ja que el flux de l'acció no ho permetia. Tot i que en un primer moment la professora intenta fer les classes segons un model

de currículum programat, tècnic i tradicional, no ho fusiona amb els seus alumnes, per tant, aquests queden indiferents a la proposta plantejada per treballar només continguts conceptuals.

Els alumnes es qüestionen la necessitat d'aprendre continguts abstractes, considerant-los sense utilitat visible en el seus contextos. En aquest moment, la professora canvia la metodologia i comença el reconeixement de grups d'iguals, utilitzant estratègies per reconèixer, sentir, pensar i actuar. Aquesta acció pedagògica desperta en els alumnes la necessitat d'expressar el seus sentiments, llegir, pensar i escriure sobre ells mateixos, donant-los d'aquesta manera responsabilitat sobre les seves vides.

La comunicació entre alumnes i professors en contextos de diversitat cultural.

Les dificultats comunicatives entre alumnes i professors en entorns de diversitat no deixen de ser un factor que entorpeix el desenvolupament de programes educatius que pretenen oferir un marc igualitari d'oportunitats a l'alumnat immigrant. La falta d'enteniment entre ambdós dificulta el treball comú per el projecte educatiu, augmenta les desavantatges educatives dels mateixos i dificulta la col·laboració i la convivència en els centres educatius i en l'entorn

social (Oliver et al, 2008). És per això, que amb aquesta pel·lícula podem treballar les diferents formes de comunicació per tal de millorar la comunicació en l'escola i ampliar les oportunitats educatives de les minories ètniques que assisteixen al centre.

La pel·lícula *Escritores de la Libertad* ens permet pensar la comunicació entre professors i alumnes a partir d'una perspectiva integradora i ultrapassar la mirada reduïda, basada únicament en un anàlisi microsòcial de l'educació o en un context macrosòcial. Així mateix, aquest film busca la comprensió de la comunicació a través d'una mirada sociocultural més ampla i també l'anàlisi de les expectatives, estratègies i comportaments dels alumnes cap a la institució escolar.

Així doncs, la professora parteix d'algunes evidències sobre la diversitat de situacions, interessos i expectatives que existeixen entre els alumnes; aquesta qüestió condueix o genera confrontaments entre els mateixos, utilitzant l'escriptura i la lectura com eines de comunicació intercultural. D'aquesta manera, la trama ens permet veure que la construcció d'una pràctica docent capaç de desafiar prejudicis i estereotips és un dels grans reptes per portar a bon terme l'interculturalisme en la pròpia aula.

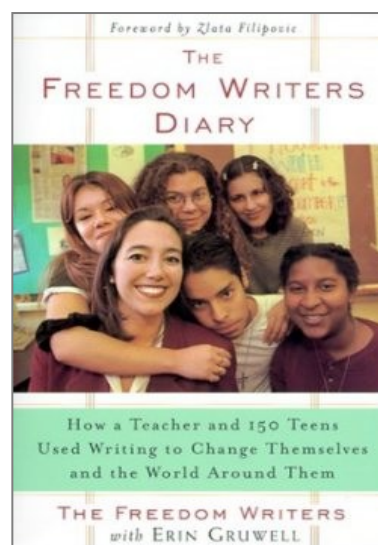
Les autobiografies

En aquest llargmetratge, l'estratègia de conèixer les representacions per part dels alumnes ha estat un gran pas per entendre el significat social que regula i governa les relacions en el context escolar.

El treball de la professora es centra en històries de vida, diaris i biografies, que persegueixen una postura reflexiva dels alumnes sobre les seves accions en el seu dia a dia. Aquesta tècnica ofereix la possibilitat de pensar sobre el passat, sobre les possibilitats i implicacions de les seves vides actuals, sobre el maneig de les seves vivències en relació amb el seu futur, entre d'altres.

L'estratègia utilitzada possibilita un enfocament experiencial de les narratives autobiogràfiques dels alumnes, revelant les escenes quotidianes dels seus entorns i fent-los reflexionar sobre les experiències, simbolitzacions i subjeccions construïdes al llarg de les seves vides.

A més a més, després d'haver escrit sobre les seves trajectòries, els alumnes poden comprendre millor la conformació de les seves identitats; lo que afavoreix la reconstrucció d'imatges i representacions de si mateixos i del seu entorn, l'enfrontament dels seus conflictes i la resolució positiva dels mateixos.

A través de les autobiografies es possibilita l'expressió dels sentiments, al mateix temps que es sensibilitza sobre els sentiments dels demés, augmentant així mateix l'empatia, el respecte i la tolerància cap els altres. Per tant, per mig dels relats, la professora aconsegueix transformar les situacions de conflicte en punts de partida per la renovació de les seves vides, tant dels alumnes com de si mateixa.

L'educació intercultural

L'educació intercultural implica potenciar la cultura del diàleg i de la convivència entre les diferents cultures; implica afavorir el sentiment d'igualtat per tal de aconseguir una mirada de respecte i de tolerància. Per això, l'educació intercultural va més allà d'una visió reduïda de la realitat, permetent integrar les múltiples facetes dels fenòmens socials.

D'aquesta manera, l'educació intercultural sobrepassa la visió ingènua de festejos culturals; d'especificar dies per tractar el tema de la diversitat, un contingut o un projecte aïllat dins del

currículum escolar per discutir diferències. L'educació intercultural involucra una ampla varietat d'elements polítics, epistemològics, pedagògics i curriculars.

Continuant amb aquesta línia, l'educació intercultural no és només una proposta pedagògica focalitzada dins dels murs de les escoles, sinó que es troba intrínscament relacionada amb els canvis paradigmàtics de respecte a la condició humana i a les diferents cultures; forma part d'un projecte democràtic i es manifesta com una crida urgent als desafiaments del nou món: aprendre a conviure, a democratitzar les oportunitats i posar en pràctica la idea de justícia.

En gran mesura, els joves protagonistes d'aquest film es devien dels patrons "normals", i com a resultat, viuen situacions de segregació. No obstant, la professora promou la reflexió sobre les diferències, portant a debat les qüestions de desigualtat, opressió i marginalització en que viuen els que es troben fora del perfil/patró cultural anomenat "normal" (blanc, maculí, heterosexual, classe mitja, cristià, urbà, etc.); també promou relacions dialògiques e igualitàries entre els grups d'alumnes que pertanyen a universos culturals diferents, treballant els conflictes inherents a aquesta realitat. A més, no ignora les relacions de poder presents en les relacions socials dels joves sinó que reconeix i assumeix els conflictes buscant les estratègies més adequades per enfrontar-los.

Formació del professorat

La reflexió quotidiana sistemàtica i organitzada sobre la pràctica pedagògica és un instrument molt interessant per el creixement professional. El treball docent deu ultrapassar els enfocaments purament tècnics, burocràtics, possibilitant un treball autònom i creatiu.

El professor no pot ser vist com un mer transmissor dels continguts de la cultura oficial, negant qualsevol perspectiva cultural que no encaixi en els motlles considerants "superiors" i mostrant-se incapaç de notar les diferències existents. Més aviat al contrari, el professor s'ha de qüestionar les causes estructurals, relacionades amb la distribució desigual del poble. Derivat del fet de tractar-se d'un professional que reflexa l'escola a partir dels pressupostos macro i micro estructurals, aquest ha d'interpretar la cultura de forma contrastant i identificar les relacions de poder en les situacions de discriminació.

Els professors desenvolupen un paper molt important com a mediadors entre la base del coneixement i del alumne. Ells s'encarreguen de seleccionar, estructurar, interpretar i avaluar el coneixement. Dia a dia, a través dels seus exemples, la seva motivació i el seu estil cognitiu, el professor està transmetent les seves teories.

Com es pot veure al llarg del film, la professora persegueix una educació emancipadora del seus alumnes; la seva pràctica valora l'univers cultural dels mateixos, emfatitzant les seves

vivències i experiència, articulant i adaptant el saber academicocientífic al context en el qual els alumnes es troben immersos.

En definitiva, la docent promou una pràctica dialògica que possibilita una interacció dels diferents llenguatges, fomentant la comunicació entre els diversos referents culturals presents a l'escola i buscant una ètica del respecte, la tolerància i la comprensió de tot allò diferent.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Dos Santos Costa, Graça. (2009). *Diálogo entre familia y escuela en contexto de diversidad: un puente entre expectativas y realidades*. Tesis doctoral del Departamento de Didáctica y Organización Educativa: Universitat de Barcelona. <http://www.tdx.cat/TDX-0210111-125140>

Freire, P. (1985). *Pedagogía del oprimido*. Madrid: Siglo XXI.

Sacristán, J. G. (1998). *Comprender e transformar o ensino*. ArtMed.

Oliver, C. ; Dos Santos Costa, G.; San Martín, C. (2008). *La relación escuela y familia inmigrantes: creando puentes de comunicación*. En: XIV Congreso Nacional y III Iberoamericano de Pedagogía. Zaragoza. España